

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:
O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION
SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2024

3/1-son
(May-Iyun)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

MUNDARIJA

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

M. Arslanova	4	Bo'lajak oligofrenopedagoglarda inklyuziv ta'lim kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik mazmuni
N. Kadirova	9	Texnologiya fanining ijtimoiy-pedagogik ahamiyati
S. Abdirasilov	14	Tasviriy san'at o'qituvchisining pedagogik kompetentligi mohiyati va mazmuni
N. Bekmuratov, I. Urinbayev	19	Tasviriy san'at o'qituvchisini kasbiy-metodik tayyorlashning pedagogik-psixologik imkoniyatlari
M. Abralova, Z. Abralova	23	Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining sanogen tafakkurini rivojlantirish
M.S. Nimatova	27	Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarida topshiriqlar bajarishida kredit-modul tizimining mazmuni
T. Abdujabborova	32	Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning hamkorlik yo'llari
R. Tuxtasinova	36	Variativ dasturlarni amaliyotda qo'llash ta'lim sifatini oshirish omili sifatida
N. Djanxodjaev	39	Neyropedagogikaning nazariy asoslari
A. Gulyamova	43	Hamkorlik pedagogikasi orqali talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish
B. Xakimova	46	Zamonaviy "Gender" atamasi va o'smirlarni mustaqil qaror qabul qilishiga yo'naltirishning gender muammolari

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

D. Sobirov	50	Pedagogika fanlaridan o'quv topshiriqlarini takomillashtirishning xususiyatlari
O. Mustafoyev	54	Nashrlarda sarlavha va matn munosabatlari: (Samarqand viloyati "Zarafshon", Buxora viloyati "Buxoronoma" gazetalari misolida)
K. Po'latova	58	Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining geometrik masalalar vositasida o'quvchilarning aqliy qobiliyatini rivojlantirishdagi pozitsiyasi
M.T. Nurbayeva	69	Boshlang'ich ta'limni tashkil etishda sharq mutafakkirlarining odob-axloq masalalariga oid qarashlari
F. Kalandarova	75	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining deontologik kompetensiyasini takomillashtirish mexanizmlari

TA'LIM SIFATI: MAZMUN VA MOHIYAT

O. Ishmatova	78	Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan maktab-internatlarida tashkil etilgan ritmika mashg'ulotiga doir metodik ishlarning holati
A. Ernazarov	84	Ta'lim sifatini ko'tarish uchun o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish zarur

ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

F. Qodirova, S. Ulxo'jaeva	89	Mustaqil ta'limda talabalarining kasbiy-amaliy traektoriyasini individual yo'naltirish masalalari
-----------------------------------	----	---

MADANIYAT, SAN'AT VA MUSIQA TA'LIMI		
S.B. Karimov	93	O'quvchilarning kuylash qobiliyatlarini rivojlantirishga qo'yilgan zamonaviy talablar
MAKATBGACHA TA'LIM		
G.Tilavova	97	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar nutqini o'stirish orqali fikrlash qobiliyatini shakllantirish
QIYOSIY PEDAGOGIKA		
Sh. Abdusalilova	100	Inklyuziv ta'limning o'zbekiston tajribasi
KORREKSION PEDAGOGIKA		
Z.X. Xusnuddinova	103	Ko'rishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda nutq kamchiliklarini bartaraf etish texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati
M. Dehqanova	107	Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan ishlarni samarali tashkil etishda daktilemali metodikalardan foydalanish
N. Egamberdiyeva	112	Autizm sindromli bolalarning diagnostika jarayonini tashkil etish
D. Pulatova, Z. Komilova	116	Autizm sindromli bolalar uchun sifatli inklyuziv ta'lim muhitining zarurati
Sh. Kobilova	120	Uzluksiz ta'limda imkoniyati cheklangan ta'lim oluvchilarning ijtimoiy sog'lom ta'lim muhitini yaratish istiqbollari
	ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ	
Р. Джураев	125	Развитие инновационных технологий в образовании и дальнейшее расширение партнёрства
А. Шин	134	Использование цифровых технологий в дошкольном образовании как основной фактор современной социализации детей
ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ		
М. Рахимова	140	Важность развития экологического образования и мышления в сознании молодого поколения

Shaxnoza KOBILOVA,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi, PhD

UZLUKSIZ TA'LIMDA IMKONIYATI CHEKLANGAN TA'LIM OLUVCHILARNING IJTIMOIIY SOG'LOM TA'LIM MUHITINI YARATISH ISTIQBOLLARI

Annotatsiya

Maqolada inklyuziv ta'limni tashkil etishda ta'lim makonini barqarorlashtirish, pedagogik shart-sharoitlarni yaxshilash, uning istiqbolli imkoniyatlarini oshirish, uzluksiz inklyuziv ta'lim jarayonini real amaliy tadqiqot natijalariga muvofiq tashkil etish lozimligi xususida so'z yuritilgan.

Tayanch so'zlar. Uzluksiz ta'lim, komponent, inklyuziv, imkoniyati cheklangan o'quvchi, ta'lim sifati va samaradorligi, diskriminatsiya, psixologik jarayon, psixologik xususiyat, psixologik xavfsizlik.

В данной статье при организации инклюзивного образования обсуждается необходимость стабилизации образовательного пространства, улучшения педагогических условий, повышения его потенциала, а также организации процесса непрерывного инклюзивного образования в соответствии с результатами практических исследований.

Ключевые слова. непрерывное образование, компонент, инклюзия, студент с ограниченными возможностями, качество и эффективность образования, дискриминация, психологический процесс, психологическая характеристика, психологическая безопасность.

In this article, in the organization of inclusive education, it is discussed the need to stabilize the educational space, improve pedagogical conditions, increase its potential, and organize the process of continuous inclusive education in accordance with the results of practical research.

Key words. Continuous education, component, inclusion, student with disabilities, quality and efficiency of education, discrimination, psychological process, psychological characteristic, psychological safety.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarni amaliy faoliyatini tashkillashtirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ularni kasbiy tayyorlash va shaxsiy rivojlantirish jarayonida xavfsiz hayotga tayyorgarligini shakllantirishda (yoshi, jinsi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda) samarali ta'lim muhitini yaratish katta ahamiyatga ega.

Shuningdek, imkoniyati cheklangan o'quvchilarni amaliy faoliyatga bo'lgan motivini oshirish, rag'batlantirish, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish, kognitiv faoliyatning kamchiliklarini yumshatish, individual tipologik xususiyatlarini shakllantirish omil va manbalarini ilmiy jihatdan tadqiq etish lozim.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun sog'lom ta'lim muhitini yaratish, ma'lum soha va kasblarga tayyorlash uchun tegishli bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga yordam beradi hamda mazkur masala muhim ijtimoiy zaruratdir.

Jamiyatimizda shakllanib borayotgan inklyuziv ta'limning o'quv-reabilitatsiya muhiti tashkiliy, uslubiy va texnologik jihatdan imkoniyati cheklangan o'quvchilarni alohida ehtiyojlariga moslashtirilgan bo'lib, uning ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, sog'lig'ini muhofaza qilish, mustaqil faoliyatini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratib beradi. Bu dasturdan ko'zlangan maqsad inklyuziv ta'lim muassasasining axborot va ijtimoiy-madaniy makonini yanada mustahkamlaydi.

Shu nuqtayi nazardan Toshkent shahar, Shayxontohur tumani inklyuziv ta'limga

yo'naltirilgan 324-sonli maktabning 5,7,8,9,10-sinf o'quvchilari o'quv muhitini psixologik xavfsizligi xususiyatlari o'rganildi.

O'quvchilar "O'quv muhiti xavfsizligining psixologik diagnostikasi" I.A.Baeva metodikasi orqali tadqiq etildi. Tadqiqot natijalarini ikkita mezonga muvofiq tahlil etdik:

1. Inklyuziv maktabda tahsil olayotgan sog'lom o'quvchilar mavjud maktabning psixologik xavfsizligini qanday baholaydi;

2. Inklyuziv maktabda tahsil olayotgan imkoniyati cheklangan o'quvchilar mavjud maktabning psixologik xavfsizligini qanday baholaydi;

Inklyuziv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik xavfsizligi ta'kidlangan bir qator omillar bilan o'zaro bog'liq va bir-biriga ta'sir qiladi. Inklyuziv maktabda tahsil olayotgan sog'lom o'quvchilar nuqtayi nazarida o'quv muhitining psixologik xavfsizligini tarkibiy qismlari bo'yicha diagnostika natijalarini ko'rib chiqish mumkin.

Inklyuziv maktabda tahsil olayotgan sog'lom o'quvchilar kognitiv komponentga ko'ra, ta'lim muhitining psixologik xavfsizligiga 87 foiz ijobiy munosabatda bo'lishgan bo'lsa, 9 foiz o'quvchi neytral munosabat, 4 foiz salbiy munosabat natijalari qayd etilgan.

So'rovda ishtirok etgan o'quvchilarning aksariyati inklyuziv ta'lim muhitiga ijobiy munosabatda ekanligini ko'rish mumkin. Bundan ko'rinadiki, imkoniyati cheklangan o'quvchilar, sog'lom o'quvchilarning amaliy bilim olishiga deyarli xalaqit qilmaydi.

Ushbu fikrlarni mantiqiy jihatdan, taqqoslab o'rganish maqsadida, tadqiqot jara-yonida biz inklyuziv ta'limda tahsil olayotgan sog'lom o'quvchilarning xulq-atvor komponentini o'rgandik. Inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning xavfli vaziyatlar vujudga kelganda himoya choralari ko'rish qobiliyati, hamda o'zlarini imkoniyati cheklangan o'quvchilarga nisbatan munosabatlarini qanday namoyon qilishi tadqiq etildi.

Xulq-atvor komponentida kognitiv komponentda bo'lgani kabi, respondentlarning 73 foiz inklyuziv ta'lim muhitiga ijobiy, 21 foiz neytral, 6 foiz salbiy munosabatda ekanliklarini namoyon etdi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning katta qismi inklyuziv ta'lim muhitida xulq-atvor munosabatlarini barqarorligini ushlab turish mumkinligini ko'rsatmoqda.

Bundan shu narsa ko'rinadiki, inklyuziv ta'lim muhitida yuz beradigan negativ omillarga nisbatan, sog'lom o'quvchilar shaxsida o'zini boshqarish va imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan barqaror psixologik munosabatni yo'lga qo'yish kompetentligining elementlari shakllanganligidan dalolat beradi. Neytral munosabatda bo'lgan sog'lom o'quvchilar, inklyuziv ta'lim muhitida yuzaga keladigan beqaror vaziyatda, mavjud xavflarni his etgan holda o'zini qanday tutish kerakligini tushunadi, imkon qadar o'quv sharoitini, ya'ni ta'lim muassasasini o'zgartirish xususida kattalar bilan maslahatlashadi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida tahsil olayotgan salbiy munosabatda bo'lgan o'quvchilarning shaxsiy munosabatlari to'liq shakllanmagan, xatti-harakatlar strategiyasini muvofiqlashtira olmaydi hamda o'zi va boshqalar imkoniyatiga to'g'ri va to'liq yondasha olmaydilar. Aynan mana shu o'quvchilar bilan, imkoniyati cheklangan o'quvchilar orasida tushunmovchilik va diskriminatsion munosabatlar kuzatilishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta'limda tahsil olayotgan o'quvchilarning xavfli vaziyatlar bilan bog'liq hissiy munosabati va psixologik barqarorlik holatini namoyon etuvchi hissiy komponenti o'rganildi.

Hissiy komponentda inklyuziv ta'lim muhitiga nisbatan o'quvchilarning 72 foiz ijobiy munosabat (psixologik barqarorlikni ta'minlay olishi) bildirgan bo'lsa, 23 foiz neytral munosabat, (bu borada aniq fikr ayta olmasligi), 5 foiz salbiy munosabatni (hissiy ho-

latlarini boshqara olmasligini) bildirgan.

Bundan ko'rinadiki, o'quvchilarning aksariyat qismi inklyuziv ta'lim muhitini ijobiy baholab, ularning ruhiy beqarorligiga ta'sir o'tkazmaydigan jarayon deb baholagan holda, ma'lum ma'noda qiziqish va motivatsion omillarni berishini ta'kidlagan. 23 foiz o'quvchi inklyuziv ta'lim tizimini hissiy jihatdan to'liq mos kelish yoki kelmasligi haqida aniq tushunchaga ega emasliklarini ta'kidlagan. Bundan ko'rinib turibdiki, bu toifadagi o'quvchilar inklyuziv ta'lim jarayonida o'z irodasiga muvofiq o'quv faoliyatini tashkil eta olmayotganligi, qaysiki ma'noda ta'lim faoliyatiga nisbatan majburiy ixtiyoriy ishtirok etayotganligini kuzatish mumkin. Inklyuziv ta'lim muhitida tahsil olayotgan 5 foiz salbiy munosabatni qayd etgan sog'lom o'quvchilar (hissiy holatlarini boshqara olmasligini) o'z o'qish joyini boshqa maktabga o'zgartirishga nisbatini, ichki xohish yuqoriligini namoyon etgan holda, o'zlarini psixologik jihatdan beqarorligi, xavfsiz muhitda emasligini ko'rsatgan. Bu o'quvchilarda ichki bezovtalik yuqori bo'lib, ruhiy jihatdan inklyuziv ta'limni xavfsiz muhitiga doimiy negativlikni his qilib turadi.

Inklyuziv maktabda tahsil olayotgan imkoniyati cheklangan o'quvchilar mavjud maktabning psixologik xavfsizligi xususiyatlaridan qoniqish darajasi bo'yicha o'rganilganda o'qituvchilar bilan munosabatlardan qoniqish: "juda yaxshi darajada" - 17 foiz, "ko'proq darajada" - 41 foiz, "yetarli darajada" - 40 foiz bo'lib, bu o'quvchilar o'quv jarayonida o'qituvchilar bilan qulay muloqot qilishlarini ko'rsatadi. Bu jarayon pedagogik muloqotdan qo'rquvga olib kelmaydi. Shuningdek, o'qituvchilar bilan munosabatlardan 2 foiz o'quvchilar "kichik darajada" qoniqish hosil qilishganligini, ta'kidlagan bo'lib, muloqot qilishda noqulaylik mavjudligi va ruhiy bezovtalik ustunligini ko'rsatgan.

Inklyuziv maktabda tahsil olayotgan imkoniyati cheklangan o'quvchilarning sinfdoshlar (sog'lom o'quvchilar) bilan munosabatlari quyidagi ko'rsatgichni qayd etgan. 28 foiz "juda yaxshi darajada", 47 foiz "ko'proq darajada", 22 foiz "yetarli darajada" ekanligi ta'kidlangan bo'lib, o'quvchilarning do'stona munosabatlari yaxshi yo'lga qo'yilgan. Bunda shu narsa ko'rinadiki, sog'lom o'quvchilar va imkoniyati cheklangan o'quvchilar o'rtasida o'zaro yordam berish, taklif qilish, qo'llab-quvvatlash omillari mavjud. 3 foiz imkoniyati cheklangan o'quvchi "kichik darajada" javobini qayd etishgan. Bizning nuqtai nazarimizcha bu o'quvchilar sinfdoshlari bilan to'liq munosabatga kirishida ob'ektiv va sub'ektiv omillarga muvofiq, to'liq munosabatga kirisha olmaganlar. (sabablar: tortinish, o'zlariga bo'lgan ishonchni to'liq shakllanmaganligi, bir birini qabul qila olmaslik, ichki xavotirni yuqoriligi, masxara qilish, shaxtlararo integratsiyani psixologik omillari yetishmasligi va boshqa omillar).

Emotsional qulaylik (odam hamma narsadan mamnun, optimistik, o'z his-tuyg'ularini ochiq ifoda etadigan, qo'rquv va tashvishlardan xoli bo'lgan ishonch, xotirjamlik, qulaylik holati) imkoniyati cheklangan o'quvchilarning 49 foiz "juda katta darajada", 37 foiz "ko'proq darajada", 14 foiz "kichik darajada" hissiy qulaylikni qayd etgan bo'lib, ta'lim jarayonida o'z nuqtai nazarini aytish, o'qituvchi va sinfdoshlaridan yordam so'rash imkoniyati borligini qayd etgan. Bundan ko'rinadiki, imkoniyati cheklangan o'quvchilar xavfsiz ta'lim muhitida o'qiyotganliklari, ijtimoiylashuv jarayon barqarorligi, ruhiy holatiga tahdid soluvchi ijtimoiy psixologik muhit yo'qligini ko'rish mumkin.

Shuningdek ta'kidlash mumkinki, bu toifadagi o'quvchilar, doimiy ravishda boshqalar yordamiga, xususan o'qituvchi va sinfdoshlarining amaliy qo'llab-quvvatlashiga muhtojligini his qilishadi. Shu nuqtai nazardan, bu borada zaruriy pedagogik-psixologik dastur va amaliy ko'rsatmalarni ishlab chiqqan holda, ijtimoiy psixologik trening mashg'ulotlari asosida ta'lim jarayonining psixologik muhitini barqarorlashtirib borish omillarini doimiy va uzluksizligini ta'minlash borasida zamonaviy pedagogik texnologiy-

yalarni amaliyotga joriy etib borish taqozo etiladi.

Inklyuziv ta'lim muhitida tahsil olayotgan imkoniyati cheklangan o'quvchilar o'zlarining hayot xavfsizligiga daxldor bo'lgan psixologik zo'rvonlikdan himoyalalanish darajasi so'ralganda, 76 foiz haqorat va kamsitish jarayoniga duch kelmaganligini ta'kidlagan bo'lsa, 18 foiz ma'lum ma'noda bu holatni his qilganligini qayd etishgan. 6 foiz o'quvchi aytishga qiynalaman degan javobni ko'rsatgan. Bundan ko'rinadiki, bu borada inklyuziv ta'lim jarayonida faoliyat olib borayotgan o'qituvchi va sog'lom o'quvchilar bilan ijtimoiy psixologik, pedagogik va ma'naviy – ma'rifiy ishlarni olib borish, targ'ibot va tashviqot masalalarini gumanistik g'oyalar negizida shakllantiruvchi dasturlarini ishlab chiqish hamda ta'lim mazmuniga singdirishni zamonaviy dasturlarini ishlab chiqish lozim.

Tadqiqotimizda ishtirok etgan imkoniyati cheklangan o'quvchilarning ruhiy ta'sir jarayoniga nisbatan irratsional munosabatlarni ijtimoiy xavf darajasini taqiq etganda quyidagi natijalarni qayd etishdi.

"Katastrofizatsiya" shkalasi bo'yicha - 35 foiz imkoniyati cheklangan o'quvchilar o'z hayotidagi har bir salbiy voqeani dahshatli, falokatga olib keladigan deb baholaydi. Bu holat ularni tez tushkunlikka tushib qolishi va vaziyatni muvofiqlashtira olmaganliklari sababli stressga olib kelishi mumkin. Buning asosiy sabablaridan biri, o'zlarini ba'zi sohalarida imkoniyati cheklanganligini doimiy ravishda domenentligini saqlab turganligi, hamda o'z kelajagi va qobiliyatiga bo'lgan ishonchni pastligidan dalolat beradi.

Bu toifadagi imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan doimiy ravishda pedagogik-psixologik motivatsion trening mashg'ulotlarini yo'lga qo'yish orqali ijtimoiylashtirishini ta'minlab, o'ziga va qobiliyatiga bo'lgan ishonchni oshirish, hamda jamiyat bilan integratsiyasini ta'minlagan holda sohalar o'rtasida kasbiy mobillikga xos kompetentlikni shakllantirish taqozo etiladi.

"O'ziga nisbatan majburiyat" shkalasiga ko'ra, imkoniyati cheklangan o'quvchilarning 30 foiz irratsionallikni qayd etgan bo'lib, boshqalar ularga nisbatan ya'ni "o'zlariga nisbatan majburiyat" ga ega degan tushunchani ustuvor tutib turibdi. Bundan shuni anglash mumkinki, ularning nazarida boshqa odamlardan deyarli har doim va hamma narsa uchun ularga "qarzdor" ekanligini his qilib yashashadi. Psixologik nuqtai nazardan olib qaraydigan bo'lsak, bu toifadagi imkoniyati cheklangan o'quvchilar manipulyatorning "qurbonlari" bo'lish xavfi ostida. Istiqbolda o'zlarining mavjud imkoniyati va qobiliyatidan mahrum bo'lgan holda, real vaziyatlarda boshqalarga nisbatan qaramlikning maksimal darajasi yuz beradi. Bu holat ularda ruhiy formani izdan chiqishiga, qolaversa depressiyani yuzaga kelishiga olib keladi. Bu jarayon ular uchun xavfli ijtimoiy vaziyatni yuzaga chiqarish ehtimolliligi yuqoridir.

"O'z-o'zini hurmat qilish va fikrlashning ratsionalligi" shkalasi subyektlarning 58 foizda o'zini o'zi adekvat baholash qayd etilgan bo'lsa, 23 foizda fikrlashning mantiqsizligi aniq namoyon bo'lgan holda, 19 foizda noaniqlik va ikkilanish ustuvorligi kuza-tildi.

"Ko'ngilsizlikka chidamlilik" shkalasi stressga chidamliligini ko'rsatadi. Ushbu shkala bo'yicha imkoniyati cheklangan o'quvchilarning 62 foiz stressga chidamli - hissiy jihatdan barqaror natijalari qayd etilgan bo'lsa, 38 foiz stressli vaziyatlarda o'zini tuta boshqara olmasligi namoyon bo'ldi.

Bu jarayonda shu o'quvchilar bilan individual va guruhiiy psixologik korreksion dastur asosida pedagogik-psixologik ishlar olib borilishi lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak A.Ellis metodikasining barcha shkalalari bo'yicha imkoniyati cheklangan o'quvchilarda irratsional munosabatlarning o'rtacha darajadan

yuqori ekanligi, hamda uning dinamik o'suvchanligi nuqtai nazardan olib qaraydigan bo'lsak, bu borada alohida pedagogik-psixologik korreksion ishlar PTIK doirasida olib borilishi taqozo etiladi.

Xulosa qilib aytganda, imkoniyati cheklangan o'quvchilar faoliyatida irratsional munosabatlarning shakllanish darajasini oshishi o'quv muhiti xavfsizlik darajasiga real tahdid bo'lib, sinfdoshlari, tengdoshlar, ota-onalari, yaqinlari va o'qituvchilar bilan munosabatlarda keskinlikni yuzaga kelishiga olib kelishi, hamda shaxsiy faoliyati va o'quv jarayonida o'z faolligi va tashabbusini mavhumlik tomon yo'naltirib yuborishi mumkin. Bu jarayon hayotiy qiziqish va motivatsiyasini yo'qolishiga olib kelgan holda o'ziga va kelajagiga bo'lgan ishonchni pasaytirib yuboradi.

Natijada, imkoniyati cheklangan o'quvchilar hayotidagi voqealar noqulay ekanligiga, dahshatli va chidab bo'lmaydigan oqibatlariga olib kelishi mumkinligiga qanchalik ko'p ishonch hosil qilsalar, o'quv muhiti, ular bilan muloqotda bo'lgan odamlar ularni xavfsizlikni ta'minlashga qodir ekanligiga shubhalari ortib boradi. Irratsional yondashuvning haddan tashqari namoyon bo'lishi, o'quvchilarning o'zlariga beradigan bahosini pasayib borishiga, hamda o'quv va ijtimoiy faolligini tushishiga olib kelgan holda kuchli psixologik taranglikni keltirib chiqaradi. Irratsional munosabatlar shakllangan imkoniyati cheklangan o'quvchilarning hayot xavfsizligiga o'zlari tomonidan bo'lgan tahdid ortib boradi, hamda sotsializatsiya jarayoni turg'unligi yuz beradi, oqibatda ijtimoiy integratsiya jarayoni sekinlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarorga muvofiq "2020 – 2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" <https://lex.uz/docs/5044711>
2. Артюшенко, Н. П. Организация процесса включения детей с ограниченными возможностями здоровья в образовательные учреждения / Н.П. Артюшенко. – (Наука – практике) // Практический психолог и логопед в школе и ДОУ. – 2011. – № 1. – С. 57-76.
3. Белов С. В. Безопасность жизнедеятельности и защиты окружающей среды (техносферная безопасность). М., 2011. 680 с.
4. Бгажнокова И.М. Обучение детей с выраженным недоразвитием интеллекта: программно-методические материалы / под ред. И.М. Бгажноковой. – Москва: ВЛАДОС, 2007. – 188 с.
5. Голиков, Н. А. Инклюзивное образование: новые подходы к качеству жизни детей с особыми образовательными нуждами / Н.А. Голиков // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 6. – С. 232-240
6. Инклюзивное образование / сост.: С.В. Алехина, Н.Я. Семаго, А.К. Фадина. – Москва: Школьная книга, 2010. – Вип. 1. – 272 с.
7. Назарова Н.М. К проблеме разработки теоретических и методологических основ образовательной интеграции / Н.М. Назарова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 5-11
8. Qodirova, F. U., Kobilova, Sh. X. (2021). Ta'lim klasteri asosida inklyuziv ta'lim-ga jalb etilgan o'quvchilar hayot xavfsizligini ta'minlash shart-sharoitlari. Muammo va ularning yechimlari, 2(2), 85-86.